

מי היא אותה 'אשת חיל'

Category: בא, שמות

שלמה המלך חווה אכזבה מבת פרעה שבגינה איחר לטקס הראשון של הקרבת התמיד בבית המקדש. הוא כתב את 'אשת חיל' [1] האישה המושלמת, ומכוון על בתיה בת פרעה שהצילה את משה ביאור, והלכה נגד הזרם.

כיצד שלמה קירב את הגויים

כולנו מכירים את השיר "אשת חיל" אותו שרים מדי שבוע בשולחן שבת. את השיר הזה כתב שלמה המלך בספר משלי. אולם מה עורר את שלמה המלך לחבר את השיר הזה? מה הניע אותו לתאר את האשת-חיל האידיאלית של העם היהודי?

כשלמה המלך עלה על כסא המלוכה הזדרז לבנות את בית המקדש. שבע שנים הוא בנה את בית המקדש, ובמקביל באותו זמן הוא פיתח קשרים עם מלכים וארצות, וקשריו הגיעו עד לאפריקה הרחוקה.

באותה תקופה, אחת הדרכים היעילות לחזק קשרים בין שני מלכים היתה קשרי חיתון, מלכים התחתנו זה בזה. כך גם היה עד לפני מאה-מאתיים שנה באירופה ובמקומות נוספים. שלמה המלך רצה לגרום שכל העולם כולו יתקרב לעם ישראל ויבוא לבית המקדש כדי לעבוד את ה', ולכן הוא גייר הרבה בנות של מלכים והתחתן איתם מתוך תקווה ושאילה שהצעד הזה יקרב אותם ואת בני עמם להכיר בקב"ה. וכמו שהגמרא אומרת בירושלמי: "עה"פ אהב נשים נכריות [2] ר' יוסי אומר למשכן לדברי תורה ולקרבת תחת כנפי השכינה" (סנהדרין ב, ה"ו).

הקשרים הללו הגיעו לשיאם בנישואי בת פרעה לשלמה. המדרש מספר שבאותו לילה שחגגו את חנוכת בית המקדש חגגו בד בבד גם את חתונתה של בת פרעה לשלמה המלך. ובלשון המדרש: "באותו לילה שהשלים שלמה מלאכת המקדש נשא בתיה בת פרעה והיה שם צהלת שמחת בית המקדש וצהלת שמחת בת פרעה ועלתה צהלת שמחת בת פרעה יותר מצהלת בית המקדש" (במד"ר י, ד).

המדרש מגלה לנו שהנוכחים התלהבו והתרגשו מחתונת בת פרעה יותר מאשר חנוכת בית המקדש, ואף אחד לא מחה. וכל כך למה? אומר המדרש: "כולא מתחנפין למלכא" [3] כולם מתחנפים למלך.

המדרש מוסיף ומספר שבמשך כל שבעת השנים ששלמה המלך בנה את בית המקדש הוא התנזר משתיית יין, "כיון שבנאו ונשא בת פרעה אותה לילה שתי יין" (ויקר"ר י"ב, ה).

האישה שהרדימה את המלך

אחרי הלילה הזה, שלמה המלך פנה לישון והניח את המפתחות של בית המקדש מתחת לראשו. בת פרעה סגרה את כל הוילונות בחדר כדי שהשמש בבוקר לא תעיר אותו. למחרת עם ישראל קם השכם בבוקר כדי להקריב את "קרבת תמיד של שחר". אולם המלך עדיין ישן ואי אפשר להקריב את הקרבן, שהרי המפתחות של בית המקדש מונחים מתחת לכרית של המלך. המדרש מספר: "והיו ישראל עצבים שהיה יום חנוכת בית המקדש ולא היו יכולין לעשות מפני שהיה ישן שלמה והיו מתיראין להקיצו מפני אימת המלכות", מי יעז להעיר את המלך, "והיה ישן לו עד ארבע שעות".

האם אנו יכולים לתאר לעצמנו את ההרגשה של העם באותו בוקר? שבע שנים עסקו בבניית בית המקדש, וכאשר כבר סיימו לבנות את הבית בחודש חשון, דחה שלמה המלך את חנוכת הבית כמעט בשנה, עד חודש תשרי הבא משום שהוא רצה לחגוג את חנוכת הבית דוקא בחודש שבו נולדו אבות העולם אברהם יצחק ויעקב. וכאשר סוף כל סוף חגגו כבר בירושלים את חנוכת בית המקדש ורוצים להקריב את קרבן התמיד הראשון ² המלך ישן ³

מספר המדרש: "והודיעו לבת שבע אמו והלכה היא והקיצתו והוכיחתו" ⁴ מי היחידה שתעז להעיר אותו משנתו? אמא שלו! והיא השמיעה באוזניו דברים קשים מאוד. הגמרא במסכת סנהדרין (ע, ב) מספרת שהיא אמרה לו: "הכל יודעים שאביך ירא שמים הוה, עכשיו יאמרו אמו גרמה לו להיות רשע". ורש"י מוסיף: "שהרי באביך לא יתלו החובה ⁵ למה תגרום לרנן אחר כך שאתה בני". היא אמרה לו במילים פשוטות: אתה עושה לי בושות! כעת כולם יאמרו שאני גידלתי כזה בן! והיא המשיכה ואמרה לו: "מי שכל רזי (רוזני) עולם גלויים לו ישתה יין וישתכר". ומסיים המדרש: "אותו היום נתקרב תמיד בארבע שעות".

דברי התוכחה שהשמיעה אמו של שלמה המלך באוזני בנה ⁶ הם ההקדמה לשיר "אשת חיל". האכזבה הגדולה של שלמה מבת פרעה הביאה אותו לדבר על האשת חיל, האשה המושלמת.

ועל מי הוא קרא את ה"אשת חיל"? אומר המדרש דבר מענין מאוד. כל הנאום הנרגש והנמלץ הזה על "אשת חיל" הוא קרא על בת פרעה, הראשונה בהיסטוריה, זו שהצילה את משה מהיאור.

בתי בת פרעה

וכאן אנחנו מגיעים לפרשת השבוע, פרשת בא, שבה אנו קוראים על מכת בכורות. כל הבכורים והבכורות מתו, כפי שרש"י אומר בפרשתנו על הפסוק: "כי אין בית אשר אין שם ⁷ ⁸ אין שם בכור, גדול שבבית קרוי בכור" (שמות יב, ל). והמדרש אומר זאת במפורש "הנקבות הבכורות אף הן מתות במצרים", חוץ מבכורה אחת ⁹ "חוץ מבתי בת פרעה שנמצא לה פרקליט טוב זה משה שנאמר ותרא אותו כי טוב הוא, לפיכך אמר שלמה "טעמה כי טוב סחרה ותקם בעוד לילה" ¹⁰ באיזה לילה? והי בחצי הלילה" (שמו"ר יח, ג).

ועל בתיה בת פרעה אשר הצילה את משה מהיאור, עליה אמר שלמה המלך את ה"אשת חיל", הוא השווה, כביכול, בין הבת פרעה שלו ובין הבת פרעה הראשונה שהצילה את משה.

בסיפור ההצלה של משה רבינו לימדה אותנו בת פרעה שגם כאשר כל העולם שסביבה הורג תינוקות, היא יכולה ללכת נגד כל החינוך שמסביב לה ולכפור בתוקף בכל מה שגדלה עליו עד כה. היא מסרה את נפשה כדי להציל ילד יהודי. היא האשה שהפכה בכל ההיסטוריה למופת של אשה אחת שהולכת נגד מלכות אדירה ומלך אדיר שהוא גם אביה, והיא מורדת בהכל ועושה את מה שצריך לעשות. מתוך התשועה שלה גדל עם של יהודים שבכל הדורות היה רגיש מאוד לסבל של הזולת.